

## שמות ג

אָבער „ויגדל משה“ אין דעם פסוק רעדט וועגן אַ גידול וואָס בריינגט צו אַ מעגליכקייט פון „וּיך את המצרי“ — אַ פֿיל שפּעטערדיקן זמן<sup>6</sup> אפילו נאָכדעם ווי ער האָט זיך שוין געפונען אַ לענגערע צייט באַ בת פרעה — היינט וואָס איז דאָ שווער דער כּפּל פון „ויגדל“?

ב. אין דעם פירוש רש"י גופא דאָרף מען פאַרשטיין:

(א) דער דרך פון רש"י בפירושו איז (ווי גערעדט פיל מאל) ניט צו אויס-טייטשן פריער די שוועריקייט אין פסוק און דערנאָך פאַרענטפערן, נאָר ער איז באַלד מבאר דעם פסוק און בדרך ממילא ווערט פאַרענטפערט די שאלה אין פסוק — טאָ פאַרוואָס דאָ הויבט רש"י אָן מיט דער שאלה „והלא כבר כתיב ויגדל הילד“?

(ב) ווי פאָסט דאָ דער לשון „(הראשון) לקומה“? פון דעם זמן ווען אַ קינד ווערט נגמל פון יניקה קומט אים צו אין דער התפתחות פון זיינע חיצוניות<sup>7</sup> דיקע אברים, עס קומט צו וואָג און מאַס, עס אַנטוויקלט זיך זיין חוש הדיבור, השכל וכיו"ב — וואָס איז דאָ די הדגשה — פון די אַלע זאַכן אַרויס-בריינגען גידול „בקומה“?

א. פון פסוק<sup>1</sup> „ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא גו' ויך את המצרי גו'“ איז רש"י מעתיק די ווערטער „ויגדל משה“ און איז מפרש „והלא כבר כתיב ויגדל הילד אמר רבי יהודה ברבי אלעאי<sup>2</sup> הראשון לקומה והשני לגדולה, שמינהו פרעה על ביתו“.

לערנענדיק בפשטות איז ביי רש"י קשה — די זעלבע קשיא ווי אין מדרש<sup>3</sup> — עס שטייט שוין פריער אין פסוק (ביי משה'ן) „ויגדל הילד“ — פאַרוואָס זאָגט דאָ דער פסוק „ויגדל משה“ אַ צווייטן מאל? אויף דעם ענטפערט רש"י „אמר רבי יהודה כו' הראשון לקומה והשני לגדולה כו'“.

דער פירוש איז אָבער, לכאורה, אינ-גאַנצן ניט פאַרשטאַנדיק:

דער פריערדיקער פסוק „ויגדל הילד וגו'“ שטייט באַלד (ובהמשך) נאָך די ווערטער „ותקח האשה הילד ותניקהו“, וואָס דערפון איז פאַרשטאַנדיק, בפשטות, אַז דאָ רעדט זיך וועגן „ויגדל“ בערך דעם זמן פון „ותניקהו“ (ביז כ"ד חודש<sup>4</sup>), אַז דערנאָך איז „ויגדל הילד“ (און דאָרף מער ניט אַנקומען צו יניקה און דערפאַר —) ותביאהו לבת פרעה“.

(1) פרשתנו ב, יא.

(2) כ"ה בדפוס ראשון וברש"י כתיב. ובדפוס שני „ב"ר אלעזר, ובכמה דפוסים „בר"א. ובמדרש שבהערה הבאה איתא „רבי יהודה“ סתם.

(3) תנחומא באבער וואר יו. ועד"ז ביל"ש פרשתנו (רמז קסו בסופו). משלי רמז תתקס. וראה לקמן הערה 26.

(4) ראה פרש"י וירא כא, ח.

(5) ראה רמב"ן עה"פ. שמור" פ"א, כו. ומפרשי המדרש שם.

(6) ראה רמב"ן שם. שמור" שם, כו. יפ"ת ומפרשי המדרש שם. תנחומא פרשתנו ח.

(7) לכאורה י"ל שכונות רש"י היא [ע"ד מ"ש בשמור" (שם, כו). כ"ד חודש הניקתו ואתה אומר ויגדל הילד אלא שהי' גדל שלא כדרך כל הארץ (ויראה יפ"ת הניל), והיינו שבמשך זמן הניקה הי' הגידול בקומה שלא ע"ד הרגיל. ולכאורה כן הוא פירוש הפשוט בתנחומא ויל"ש [המקור לרש"י זה,

(ה) כמדובר כמה פעמים, ברענגט רש"י דעם נאמען פון בעל המאמר כדי דערמיט פארענטפערן (אדער מאכן גלאטער) א קשיא וואס ווערט נתעורר בא א תלמיד ממולח — דאָרף מען פאַרשטיין: וואָס ווערט דאָ פאַרענטפערט דורך דער ידיעה אַז דאָס האָט געזאָגט „רבי יהודה ברבי אלעאי“?

ג. לכאורה וואלט מען געקענט זאגן, אַז רש"י וויל דאָ באַוואַרענען, אַז דער „ויגדל“ אין אונזער פסוק מיינט ניט דעם זעלבן סוג פון גידול — אין זמן, אַז עס איז עס צוגעקומען נאָך (א סך) יאָרן — ווייל עס איז שווער צו זאָגן אַז דער פסוק זאָל זאָגן „ויגדל“ סתם און דערמיט מיינען אַ הוספה פון אַ געוויסן זמן (ניט אויסטייטשנדיק דערביי<sup>12</sup> וויפל זמן דאָס איז<sup>13</sup>) — נאָר אַ גדלות אין חשיבות, „לגדולה כו“.

אַבער דאָס איז ניט מספיק, ווייל:

כבמדרשים (שבעה הקודמת), ויגדל שני פעמים. אבל צריך ביאור, כי לפי הולל ויגדל האישי (עדמיש ביצחק תולדות כו, יג — הובא לקמן בפנים).

(12) גם בלימוד ע"ד המדרש מצינו כמה דיעות בן כמה שנה הי' אז — שמור שם, כו. ושינ' פ"ה, ב. (ראה רמב"ן פרשתנו שם, כג. בחיי שם, יד.) ועוד. (13) ברמב"ן עה"פ „ואחרי כן גדל ויהי לאיש דעת“, אבל בפשט מהתיבות „ויגדל משה“ לבד לכאורה לא היינו יודעים זה, והולל „ויגדל הנער“ וכי"ב שמדגיש שגדל מהמצב (דעת) דנער. וכמיש בתולדות (כה, כו). „ויגדלו הנערים“, ראה פרשי' שם „כיון שנעשו בני שלש עשרה שנה“, ולהעיר מירא (כא, ב): ויהי אלקים את הנער ויגדל, וכבר הי' בן טו שנה לכה"פ, שהרי „יד שנה הי' גדול ישמעאל מיצחק“ (רשי' תולדות כה, ט) ושילוח ישמעאל והגר הי' אחרי „ויגדל יצחק ויגמל“ (וירא שם, ח ואילך).

(ג) פון וואָנעט איז דער הכרח, אין פשוטו של מקרא (פון דעם פסוק<sup>8</sup>) אַז די גדלות וחשיבות פון משה איז באַשטאַנען אין דעם וואָס „מינהו פרעה על ב'תו“? ובפרט אַז פון המשך הפסוק „ויצא אל אחיו“ איז משמע אַז ס'איז געווען אַ גדלות בשייכות צו „אחיו“, צו די אידן (און ווי דער מדרש<sup>9</sup> זאָגט)?

(ד) וויבאַלד די תמי' פון רש"י איז מצד דעם כפל פון „ויגדל“<sup>10</sup> — פאַר-וואָס איז ער מעתיק פון פסוק אויך דעם וואָרט „ויגדל“ משה<sup>11</sup>?

כנ"ל בהערה 3, שמאמר זה „מה כתיב ויגדל שני פעמים למעלה בקומה כו“ הוא בהמשך למאמר רבי יהודה „כל הבנים אינו גדילין שהוא אומר ויגדל אלא שהי' בו הי' שנים ונמצא כבן י"א“ (וראה לקמן הערה 26, 30).

אבל מכיון שרש"י אינו מזכיר כלל שגדל שלא ע"ד הרגיל (כבמדרשים הנ"ל), דוחק לומר שפירוש הנ"ל מובן מעצמו מתיבת „לקומה“ שבפרש"י. וראה רע"ב בפרש"י.

(8) אין לומר שזה מפני שאומר (ב, יד) מי שמך .. עלינו — כי אין זה שייך לבית פרעה, כ"א לעבודת הלבנים (פרש"י שם) בפיתום ורעמסט. (9) תנחומא וראא ויל"ש פרשתנו שם: מה היתה גדולתו שיצא אל אחיו.

(10) וביל"ש שם: „מה אמר ויגדל שני פעמים“ ובתנחומא וראא שם: מה כתיב ויגדל משה שני פעמים. וראה בהערות שם מכת"י.

(11) אבל יש לומר, שרש"י מעתיק תיבת „משה“ כי ע"פ פירושו שהראשון לקומה והשני לגדולה יומתק השינוי: „ויגדל“ הראשון נאמר „הילד“ (כי המדובר בגידול כפשוטו — בגיל וכו'), ובויגדל השני נאמר „משה“ (כי מדבר ע"ד גדולה בחשיבות). [ומתורץ ג"כ מה שמביא בפירושו מהכתוב לפני' גם תיבת „ויגדל“ הילד<sup>12</sup> — ולא כתב בקיצור

(\*) להעיר מפרש"י בראשית (ד, כד): שהי' איש בקומה וילד בשנים.

(\*) אף שבלאה"כ מובן השינוי, כי בהכתוב שלפני' מוזכר לומר „ויגדל הילד“ כי עדיין לא נאמר „ותקרא שמו משה“, משאי"כ כאן קוראו בשמו. (\*\* כי פשוט שאינו בשביל לציי' לאיזה „ויגדל“

מתכוין — שהרי נאמר בכתוב שלפני' „ובדפוס שני דרש"י ליתא תיבת „הילד“.

(\*) ולהעיר מוישב לח, יא „עד יגדל שלה בנ"י, שם יד „גדל שלה“, והמדובר שם בנוגע לנישואין.

ווען „בימים ההם“ פון פריער<sup>19</sup> — נאענט צום זמן פון „ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה ויהי לה לבן“.

קען מען דעריבער<sup>20</sup> לכאורה ניט לערנען אז דער פירוש פון „ויגדל משה“ איז גדולה בחשיבות, ווייל ס'האט קיין ארט ניט צו זאגן אז אין די „ימים ההם“ פון „ויגדל הילד“ (נאך די טעג פון סיום זמן היניקה) איז „ויגדל משה“ — לגדולה!<sup>21</sup>

דעריבער איז רש"י מפרש „הראשון לקומה והשני לגדולה“, דער (עיקר) חידוש אין דעם איז ניט בנוגע דעם „ויגדל“ פון אונזער פסוק („והשני לגדולה“), נאר אז דער „ויגדל“ פון פריערדיקן פסוק מיינט „לקומה“: „ויגדל הילד“ מיינט ניט דעם גידול וואס נאכן זמן היניקה, ווי עס זעט אויס בהשקפה ראשונה, נאר „לקומה“ — ווען א קינד וואקסט אויס און ווערט א גדול „בקומה“ כפשוטו, וואס דאס איז מיט א משך יאר נאך דעם זמן פון „ויגמל“.

[און דאס וואס ער ווערט נאך אלץ אנגערופן „ילד“ איז קיין תמי' ניט, ווייל מ'געפינט שוין פריער אז ראובן האט

(א) פארוואס זאגט רש"י „והלא כבר כתיב ויגדל הילד“ — בשעת ער קומט מפרש זיין (ניט דעם כפל פון „ויגדל“ נאר) דעם פשט פון „ויגדל (משה)“ אין אונזער פסוק?

(ב) דער ביאור אויפן ערשטן „ויגדל (הילד)“ — אז דאס מיינט „לקומה“ — איז איבעריק; ער האט נאר געדארפט מבאר זיין דעם אויפטון אין צווייטן „ויגדל (משה)“ פון דעם פסוק, אז דאס מיינט „לגדולה“, שמינהו פרעה על ביתו?

(ג) אז דער צווייטער „ויגדל“ איז בנוגע חשיבות וגדלות („לגדולה“) וואלט מען געקענט פארשטיין אויך אן פירוש רש"י, ע"ד ווי די צוויי מאל „ויגדל“ וואס שטייען פריער בא יצחקין — „ויגדל הילד ויגמל“<sup>14</sup>, „ויגדל האיש וילך הלוח וגדל עד כי גדל מאד“<sup>15</sup> — וואס דער ערשטער „ויגדל“ איז אין זמן — ביז אז „ויגמל“ און דער צווייטער „ויגדל“ איז אין מובן פון גדלות בנכסים (וכיו"ב), ווי דער המשך הכתוב „ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה“<sup>16</sup> — „שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך“<sup>17</sup>.

און אזוי איז דאך אויך בענינו, בא משה'ן, כנ"ל.

#### ד. דער ביאור בכל זה:

דער פסוק זאגט „ויהי בימים ההם“<sup>18</sup> ויגדל משה, וואס וויבאלד דאס שטייט באלד נאכן פסוק „ויגדל הילד גר“, מיינט עס אז דער „ויגדל משה“ איז גע-

(14) וירא כא, ח.

(15) תולדות כו, ג.

(16) שם, יד.

(17) פרש"י שם, יג.

(18) ולא „בימים הרבים ההם“ כפרשתנו לקמן

(19) ראה רמב"ן עה"פ שם.

(20) ומצד זה מושלל כפשטות הפ' שויגדל משה הוא גידול כפשוטו, שאינו מתאים כלל ל„בימים ההם“ כזמן שנמל.

(21) באם מפרשים „ויגדל משה“ — גדלות בדעת (כרמב"ן עה"פ), אפ"ל שבזה מודיע הכתוב ש„בימים ההם“ — בהיותו בגיל רך בסמוך לסוף זמן היניקה — כבר הי' גדול בדעת, וכמו שמצינו ברביקה שבהיותה בת ג' (כפרש"י תולדות כה, כ) כבר היתה גדולה בדעת, שהרי אליעזר דקדק במעש' ועוד (ח"ש כד, יד ואילך) — אבל כבר נתבאר (בהערה 13) דאז הו"ל „ויגדל הנער“ וכיו"ב.

ווי ער איז אויסגעוואקסן בקומה (וואס איז, כנ"ל, אַ משך יארן נאך דעם זמן היניקה)?

איז די הסברה גאר בפשטות:

וויבאלד די מוטער, יוכבד, האט שוין באקומען איר ילד, משה, האט זי אים ניט צוריקגעגעבן צו בת פרעה תיכף נאך דעם זמן היניקה, נאר זי האט זיך זיכער משתדל געווען צו האלטן אים ביי זיך וואס לענגער (נאך דעם זמן היניקה) דורך פארשידענע הסברות ונימוקים המתקבלים על הלב (היות דער ילד איז צו איר צוגעוואוינט און צוגעבונדן איז ניט גוט מ'זאל אים אפרייסן<sup>25</sup> און אוועקנעמען פון איר וכי"ב):

אבער ווען ער איז שוין געווארן גרויס בקומה, האט זי ניט געהאט קיין ברירה און אים געמוזט אפגעבן צו בת פרעה.

ו. מען דארף נאך אבער פארשטיין: וויבאלד אַ בת פרעה האט געוואלט האבן משה'ן באַ זיך, איז מובן, אַז יוכבד האט אים געקענט פארהאלטן נאר ביז וואנען עס קען זיין גילטיק דער טעם ואמתלא הנ"ל (אַז פארן ילד איז וויכטיק צו בלייבן ביי דער מינקת וכו') זייענדיק שטארק צוגעבונדן און כרוך צו איר) וכי"ב, וואס דאס איז ביזן גיל פון אַ בן־חמש ושש ולכל היותר (בהשתדלות יתירה) ביז צום גיל פון י"א וי"ב שנה<sup>26</sup> — און אויב אזוי, ווי איז שייך צו זאגן אַז באַלד נאָכדעם זאַל משה אין אַזא

געזאגט „הילד איננו“<sup>22</sup>, „אל תחטאו בילד“<sup>23</sup> מיינענדיק יוסף'ן וואס איז דאן אַלט געווען זיבעצן יאָר<sup>24</sup>].

און וויבאלד אַז „הראשון לקומה“, איז שוין פארשטאנדיק וואס בסמיכות צו דעם זמן (ווען ער איז שוין אויסגע-וואקסן „בקומה“)<sup>25</sup> קען אויך זיין „ויגדל משה“ אין גדולה בחשיבות („והשני לגדולה“).

דערמיט איז אויך מובן וואס רש"י איז מפרט די שאלה „והלא כבר כתיב ויגדל הילד“ — וואָרום דער עיקר חידוש בפירושו איז, אַז מצד דעם וואס דאָ שטייט נאָכאַמאַל „ויגדל משה“<sup>26</sup>, בייט זיך דער טייטש פון „ויגדל הילד“ אין פריערדיקן פסוק<sup>27</sup>.

ה. לכאורה קען מען פרעגן: ווי-באלד אַ בת פרעה האט דעם ילד געגעבן נאָר צוליב „הניקהו לִי“, איז ווי קומט עס וואס זי האט דערלאזט מען זאל אים צוריקברענגען ערשט נאָכדעם

(22) וישב לו, ל.

(23) מקץ מב, כב.

(24) ובפי' וירא (כא, יד), „ראת הילד“ והי' ישמעאל אז כבן טז שנה. וראה ויגש (מד, כ) „וילד זקונים קטן על בנימין שהי' אז בערך ל' שנה.

(25) וייל שלכן מדייק רש"י וכותב „הראשון לקומה והשני לגדולה“ שמדגיש יותר דשייכים זליז, ולא ככתבונתא וראא (ירל"ש) שם „למעלה בקומה, למטה בגדולה“.

(26) ע"פ הנ"ל י"ל שוויה גם הכוונה בתנחומא וראא ויל"ש שם „מה כתיב ויגדל שני פעמים“ — מכיון שנאמר „ויהי בימים ההם“ ועי' מתוך „למעלה בקומה למטה בגדולה“, שהכתוב „ויגדל הילד“ הכוונה „שהי' בן ה' שנים ונמצא כבן י"א“ (כלשון המדרש לפני' — „בקומה“; והכתוב „ויגדל משה“ הכוונה „שהי' בן ה' ונמצא כבן י"א“ — בגדולה (ראה שם בתנחומא ויל"ש דדרשי הנ"ל „שהי' בן ה' כו") על „ויגדל משה“ דפסוק זה).

(27) ועפ"ז מובן מה שלא פירשו רש"י בכתוב שלפני' ד „ויגדל הילד“ לקומה.

(28) ולהעיר מעירובין (פב, רע"ב) בשיעור תינוק הצריך לאמנו. שו"ע אדה"א א"ח ס' תרמ ס"ג. ושי"נ. קו"א להל' ת"ת סק"א (קרוי לסופו). והבן חמש מרגיש זה בעצמו וידוע מזה.

(29) ראה שמ"ר פ"ה, ב: בן יב שנה נתלש משה רבינו מבית אביו. וראה רמב"ן הנ"ל וביפ"ת שם.

„משה“ וואס דערמאנט אז בת פרעה „מן המים משתיהו“ און „נשתרבנה אמתה אמות הרבה“<sup>33</sup> א.ז.וו.

און דאס מיינט „ויגדל משה“ — דאס איז א „גדלות“ וואס איז געקומען מצד חביבות: צוליב משה'ס חביבות ונשיאת חן ביי בת פרעה (ביז אז „ויהי לה לכן“) האט זי געפועלט ביי פרעה'ן „שמינהו כו' על ביתו“<sup>34</sup>.

און ע"ד ווי מען געפינט ביי יוסף'ן, אז ווייל ער האט נישא חן געווען ביי פוטיפר'ן האט ער יוסף'ן ממנה געווען על ביתו, ניט קוקנדיק וואס ער איז געווען א „נער עברי“ און אז „עבד“<sup>35</sup>.

ח. און כדי עס זאל זיך אפלייגן נאך בעסער דער ענין, אז צוליב נשיאות חן גיט מען א מינוי צו איינעם וואס איז לכאורה ניט ראוי דערצו<sup>36</sup> [ובפרט אז די

יונגן עלטער<sup>30</sup> צוקומען צו גדולה בחשיבות („והשני לגדולה“)?

דערפאר איז רש"י ממשיך, אז די גדולה באשטייט אין דעם וואס „מינהו פרעה על ביתו“: ס'איז ניט א חשיבות וגדולה כללית אין עניני פרעה — מלוכה, נאך א מינוי פרטי אויף די עניני-בית פון פרעה, וואס אזא „גדולה“ (ומינוי) קען זיין אויך בא אזא וואס איז נאך זייער יונג (אויב עס איז דא א סיבה מיוחדת אויף דעם). ווי מען געפינט ביי יוסף'ן, אז צו זיבעצן-אכצן יאר איז ער שוין געווען א ממונה על בית פוטי-פר<sup>31</sup>.

ז. וואס איז טאקע דער טעם וואס פרעה האט ממנה געווען משה'ן „על ביתו“ אין אזא יונגן גיל? — איז דאס רש"י מרמז דורך מעתיק זיין פון פסוק דעם ווארט „ויגדל“ משה, און דער-מיט באוואונט רש"י נאך א שאלה בנוגע דעם ווארט:

לכאורה איז דער ווארט „משה“ דא אין פסוק<sup>32</sup> איבעריק. ווען ס'וואלט געשטאנען נאך „ויגדל“ וואלט מען פון פריערדיקן פסוק געוואוסט אז דא רעדט זיך וועגן משה'ן.

דארף מען דעריבער זאגן, אז דער טעם וואס דער פסוק איז דא מפרט דעם נאמען „משה“ איז ווייל די הדגשה והוספה פון א נאמען (ווען דאס איז ניט מוכרח) ווייזט בכלל אויף אן ענין פון חביבות וחשיבות<sup>32\*</sup> ובפרט דער נאמען

(30) ולפי התנחומא וארא הנ"ל משמע שה' בן ה' שנים לגדולה (בגיל הערה 26). וי"ל שלכן מסיים שם „מה היתה גדולתו (רק זה) שיצא אל אחיו.“

(31) וישב לט, ד.

(32) ראה משכיל לדוד כאן. יפ"ת הנ"ל.

(32\*) ראה פרש"י ריש פרשתנו: מנא בחייהו בשמותיו כו' להודיע חיבתו כו'. וראה לקו"ש ח"ו שיהא א לפי שמות ובס"ח שם (ע' 6 ואילך).

(33) פרשתנו ב, ה ובפרש"י שם.

(34) קשה לומר שמצד החביבות ימנה אותו לגדולה בכלל (או בנוגע לבניי אחיו — ע"ד מ"ש בתנחומא), כי הרי שריו וכו' יתבעו ממנו שממנה צעיר עליהם (או שיאמרו — דכל עצמו הוא בא לגזור גזירות על בניי ולשעבד אותם, ועתה מעלה לגדולה אחד מבניי — באם ת"ל שנתפרסם זה).

משאיכ בבית עצמו דשם נשמע קולה דבת פרעה (ד.ויהי לה לבן) שפרעה ימנהו על ביתו.

(35) ראה מקץ מא, יב. ופרש"י שם.

(36) אף שאפשר להיות ראוי לזה מצד דעת, כמו שמצינו דעת בגיל ג' שנה כרבקה (וכנ"ל הערה 21). או במרים שהייתה מלדת (פועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים כו'), ומספקות להילדים מים ומזון (פרשתנו א, טו. יז ובפרש"י), והייתה בגיל ה בערך • [ולהעיר ממנה שיה' מליץ דיוסף (פרש"י מקץ מב, כג), ולא ה' יותר מגיל שבע]. אבל מינוי קטן לגדולה הוא לכאורה ענין של ביוון שרים אחרים. [ולהעיר מהגירסא בדפוס שני דרש"י „שמינהו פרעה שר על ביתו“. ובקה"ר פ"ט, יא: ויגדל משה

(\*) ובגיל זה נראתה חכמתה — דעמרת חור ולקח יוכבד בעצת בתו (פרש"י שם ב, א).

וועגן רבי יהודה<sup>38</sup> ווערט דערציילט אין גמרא<sup>39</sup>, אז ער איז געווען א גרוי-סער עני, ביז אז ער און זיין פרוי האבן געהאט נאר איין בגד (און בשעת ר' שמעון בן גמליאל האט גוזר תענית גע-ווען האט רבי יהודה מהאי טעמא ניט געקענט קומען — ניט האבענדיק קיין בגד אנצוטאן אויף זיך).

פונדעסטוועגן געפינט מען<sup>40</sup>, אז דער קיסר האט אים דערהויבן צו זיין דער „ראש המדברים בכל מקום“, ביז אז „מורינא דבי נשיאה הוה“<sup>41</sup> — „מינהו קיסר ראש על בית נשיא“<sup>42</sup>.

וואָרעם הגם אז רבי יהודה איז, מצד זיין אויסערליכן<sup>43</sup> חיצוניות/דיקן מצב ותנאי חייו, געווען אין א ציור וואס איז ניט מתאים פאר א מיני פון א ראש אין די אויגן פון מלכות, וכנ"ל אז ער איז געווען א גרויסער ארימאן אפילו אין פארגלייך מיט אנדערע עניים — אבער מצד דער מעלה ונשיאת חן בעיני המלכות<sup>44</sup> האט דוקא אים דער קיסר גע-מאכט אלס ראש המדברים און „מינהו קיסר ראש על בית נשיא“.

עד"ז איז מובן בעינינו: אע"פ אז משה

דוגמא הנ"ל פון יוסף'ן איז ניט דומה לנדוד: יוסף איז עכ"פ אלט געווען זיבעצן-אכצן יאר, משא"כ משה וואס איז בפשטות געווען ניט מער ווי א בן י"א או י"ב, כנ"ל — איז רש"י מעתיק אז דער בעל המאמר איז „רבי יהודה ברבי אלעאי“<sup>37</sup>:

יציא אל אחיו מהו ויגדל שהייתה גדולתו להכניס ולהוציא.

וצע"ק מבצאל שה' בן יג שנה כשה' ממונה על מלאכת המשכן (ואמלא אותו רוח אלקים בחכמה ג' לחשוב מחשבות ג' נתתי אתו אהליבא גר" — תשא לא, ג ואילך) — סדר הדורות (ביא תלו. תמח ד"ה דורות). ומוכרח גם ע"פ פשוטו של מקרא שלא ה' למעלה מגיל זה.

ובכל אופן (גם את"ל שאיז דומה למינוי על צבור וכיו"ב) צ"ע ממלכים ב (יב, א. דה"ב כד, א) „בן שבע שנים יהואש במלכו“: מלכים שם (כב, א) ודה"י שם (לד, א"ג). „בן שמונה שנה יאשי' במלכו“ (וראה פדר"א פ"ז (י"ש מלכים א רמז רא בתחלתו) „וכי נער בן שמונה שנה מה הוא דעתו אלא כו"י). וראה שבת נו, סע"ב. ס"ח ס' תרצ"ב ובג"כ. נ"כ: שו"ע אריח סו"ס שמג ושור"ע חו"מ סש"מ ס"ג. ועוד. ובנוגע לשלמה: „בן י"ב שנה ה' שלמה במלכו“ (סדר עולם רבה פ"ד. רש"י דה"א כב, ה. וראה סה"ד ב"א תתקכג).

אלא דשאני, שהג"ל הם בני מלך ודבית דוד, ויהודע השתתף בהנהלת המלוכה דיהואש (ראה מלכים שם קאפיטל יא. דה"י שם קאפיטל כג) ושלמה הוא החכם מכל אדם (מ"א ה, יא) ובזוין מקטפי ידיע (ברכות מח, א) ומקודם הובטח לבת שבע (מלכים שם א, יג. יז. ל). וגם בנבואה (דה"א כב, ט"ו. וראה רד"ק למ"א שם, יג). ועוד.

37 ע"פ הג"ל בהערה שלפנ"ז מובן שאין לומר שרש"י הביא את רבי יהודה ברבי אלעאי כי לשיטתו אזיל, דקטן שלא הביא ב' שערות תרומות תרומה (תרומות פ"א, מ"ג) \* וא"כ לכאורה נראה דיש לו דעת לכמה דברים, וא"כ ראוי גם למינוי, כי [נוסף ע"ז שלדעת הר"ש תרומות (ראה תו"ט) וראה משנה

אחרונה) שם כל קטן קאמר ואפילו לא הגיע לחינוך, והיינו שאין צריך דעת כלל, (הר"ן א) ע"ז אין צריך להביא שם רבי יהודה ברבי אלעאי, שהרי יודעים זה מהמסופר בתורה גבי רבקה מרים וכו'. ב) העיקר כאן אינו מצד דעת אלא שוהו היפך הכבוד כבהערה שלפנ"ז.

38 דסתר ר' יהודה הוא ר"י בר אלעאי (פרש"י ביצה כו, א ד"ה ר' יהודה).

39 נדרים מט, סע"ב.

40 שבת לג, ב. ויש"י.

41 מנחות קד, רע"א.

42 תו"ד'ה מעשה שם קג, ב. אבל מסיים שם: „בקונטרס פירוש משום דאירי בשיעורין. וראה פרש"י שם קד, רע"א.

43 להעיר ממש"נ לפנ"ז (מקץ מא, יד): ויחלף שמלותיו ויבוא אל פרעה.

44 בשבת שם שדיבר בשבת המלכות.

(\*) בשור"ע אדה"י חזקוני סו"ס שמג נדפס בטעות שונם.

(\*) וראה גם מגילה (יט, ב. במשנה) דס"ל דכשר לקרות את המגילה, וראה פרה פ"ה מ"ד (וראה תו"ט שם)

הוא כתיב וכלא הוה". איז מבואר אין אור החמה, אז די מחלוקת פון רבי חייא און רבי יוסי איז ניט אין מציאות — ביידע האלטן אז ביי משה'ן זיינען געווען ביידע ענינים, גולד מהול און נהירו דשכינתא; די מחלוקת איז נאך — וואס האט יוכבד געזען (מדגיש געוועזן).

פארוואס האלט רבי חייא אז „דאטיליד מהול“, און רבי יוסי אז „נהירו דשכינתא דנהיר ב' חמאת“? — איז דער טאטע מבאר אין זיינע הערות אויף זהר<sup>40</sup>, אז יעדער איינער איז דורש לפי מדריגתו:

רבי חייא, וואס ער איז בחי' יסוד, „דורש שנולד מהול שקאי על רזא דברית יסוד“, און רבי יוסי, בחי' מלכות, „דורש שנהירו דשכינתא נהיר ב'“ שכינתא — בחי' מלכות.

[און דער סיום הענין אין זהר — „ועל דא כי טוב הוא כתיב וכלא הוה“ — איז ניט פון דברי רבי יוסי, נאך דער סתמא פון זהר פירט אויס אז ס'זיינען געווען ביי אים ביידע ענינים (כנ"ל), וכדלקמן].

י"ד. די הסברה אין אותיות פשוטות איז: בנוגע די מעלות ומדריגות פון משה געפינט מען צוויי ענינים: זיין מעלה ושלמות בנוגע לעצמו, ער איז געווען דער „נבחר מכל מין האדם“<sup>42</sup>, העכער אינגאנצן פאר וועלט, און כל כולו דבוק ומיוחד מיט אלקות<sup>43</sup>. (ב) זיין שלימות אלס „רועה“, וואס ער האט ממשיך און משפיע געווען אלע ענינים

איז נאך געווען יונג (א „נער“<sup>44</sup>), איז אבער מצד זיין מעלה, זייענדיק אזוי חביב בא בת פרעה, וואס האט אים ארויסגענומען מן המים און „ויהי לה לבן“, האט ער זיך קונה געווען חשיבות בבית פרעה, ביז אז „מינהו פרעה על ביתו“.

ט. פון יינה של תורה אין דעם פרש"י:

אלע ענינים וואס מען געפינט (ביי משה רבינו) בגשמיות קומען און ווערן נשתלשל פון די זעלבע ענינים ווי זיי זיינען ברוחניות, ובמיוחד ביי משה רבינו, וואס איז געווען למטה פונקט ווי ער איז געווען למעלה<sup>45</sup> — א נשמך דאצילות.

וואס אזוי איז אויך מובן בעניננו, אז אין די צוויי עניני גדולה, „הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו“, זאגן זיך ארויס די צוויי ענינים אין מדריגת משה ברוחניות.

וועט מען דאס פארשטיין בהקדם וואס אויפן פסוק<sup>46</sup> (בנוגע לידת משה) „ותהר האשה ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא“ ווערט געבראכט אין זהר<sup>47</sup> א מחלוקת צווישן רבי חייא און רבי יוסי. רבי חייא זאגט „דאטיליד מהול“<sup>48</sup>, און „רבי יוסי אומר נהירו דשכינתא דנהיר ב' חמאת דבשעתא דאטיליד אתמליא כל ביתא נהורא“<sup>49</sup> כו' ועל דא כי טוב

(44) פרש"י פרשתנו ב, יד. בחי' שם.

(45) ראה זח"ג (אד"ר) קלה, א. קפ"ב, ח"א עו, ג. אה"ת פרשתנו ע' נט ואילך. וראה לק"ת נצבים מט, ב.

(46) פרשתנו ב, ב.

(47) פרשתנו יא, ב.

(48) בגמרא (סוטה יב, א) הוא דעת אחרים.

(49) בגמרא שם. וחכ"א בשעה שנולד נתמלא הבית כולו אור" (הובא בפרש"י פרשתנו ע"ה"פ). רבי יהודה אומר טובי' שמו. וראה חדא"ג שם: טוב י"ה.

(50) לקוטי לוי יצחק הערות לזהר — ע' לג.

(51) כ"ה בלקווי"צ שם. ולפי' הרא"ג באוה"ח

שם הוא מדברי ר"י.

(52) פיה"מ להרמב"ם פ' חלק היסוד השביעי.

(53) ראה רמב"ם שם. ובפ' ד' מהלכות יסוה"ת

ה"י.

מצד בחי' מלכות אָבער<sup>59</sup>, וואָס איז מהוה נבראים ומשפיע אין עולמות ב"ע, קומט אַזוי אויך בעבודת ה', אַז דער עיקר מעלה ושלמות איז אין השפעה וירידה צו אַ זולת;

און דעריבער זאָגט רבי יוסי, בחי' מלכות, אַז די מעלה פון משה'ן האָט זיך אָנגעזען אין דעם וואָס „נהירו דשכינתא דנהיר ב' כו' אתמליא כל ביתא" נתמלא הבית כולו אור"<sup>60</sup>.

ואדרבה: כשם ווי דער ענין איז למעלה, אַז דער כח האין סוף, שמציאותו מעצמות, זאָגט זיך אַרויס דוקא אין ספירת המלכות — אין דער התהוות פון יש ודבר נפרד, פון עולמות ב"ע און ניט אין די ספירות שלמעלה ממנה<sup>61</sup> — עד"ז איז אויך למטה, אַז די אמת'ע מעלה ופשיטות זאָגט זיך אויס דוקא אין דער השפעה און המשכה צו אַ זולת<sup>62</sup>, וואָס בגילוי איז דאָס פאַרבונדן מיט אַ ירידה והשפלה אין זיין מדריגה.

יא. און דאָס איז רש"י מרמז „אמר רבי יהודה ברבי אלעאי הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו" — מצד מדריגת רבי יהודה ברבי אלעאי דערהערט זיך די מעלה אין ביידע ענינים; סיי אין דעם גילוי פון שלימות עצמו — „לקומה"<sup>63</sup>, סיי אין דעם ענין

גשמיים ורוחניים צו אידן, און דורך זיי לכל העולם כולו. [וואָס דאָס איז פאַר-בונדן, בכלל, מיט אַ תנועה פון ירידה פון זיין מעמד ומצב נעלה וואָס איז העכער פון וועלט].

און די ביידע סוגי מעלות זיינען ביי אים געווען בגילוי תיכף משנולד (און ווי דער מדרש<sup>64</sup> זאָגט אויפן פסוק „ומשה ה' רועה" — „ה' מתוקן לכך"), וואָס דאָס זיינען די צוויי ענינים הנ"ל:

נולד מהול ווייזט אויף זיין אייגענער מעלה ושלמות, ובאופן פון העכער פון וועלט<sup>65</sup>, וואָס דאָס איז דער ענין פון נולד מהול (ניט כסדר טבע העולם), אַז ביי אים לייכט בגילוי דער נפש האלקית<sup>66</sup> ווי ער איז אַן דער ערלה און דעם העלם פון יצר הרע<sup>67</sup>; און דאָס וואָס „נהירו דשכינתא דנהיר ב', כו' אתמליא כל ביתא", איז די מעלה ושלמות פון זיין השפעה והארה צו אידן (און וועלט).

און דעריבער: מצד בחי' יסוד וואָס איז באצילות<sup>68</sup>, העכער פאַר נבראים, איז עס אויך למטה בעבודת ה' איז אַן אופן אַז דער עיקר המעלה איז דביקות והתקשרות באלקות (שלמות עצמו), דאָס וואָס מ'איז אויסגעטאַן און העכער פון וועלט — דעריבער זאָגט רבי חייא, בחי' יסוד, אַז די מעלה פון משה'ן וואָס די תורה ברענגט אַרויס, איז דאָס וואָס „דאיתליד מהול" — משה'ס מעלה ושלמות לעצמו.

(59) ראה תו"א שם.

(60) וצ"ע מאוה"ת שם ע' סא.

(61) אגה"ק סיכ (קל, ב).

(62) להעיר מלקו"ש ח"ו ע' 116 ואילך דאמיתית

פשיטות הנפש מתגלה דוקא בכח הדיבור לזולת.

(63) להעיר משבת צב, א דלמדין ממה דאין

השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל

קומה". וע"פ הנ"ל דנהירו דשכינתא הרע הגילוי

(\*) בנדרים לח, א. ליתא בעל קומה. וראה לקוטי

לוי"צ אגרות ס"ע תא ואילך בהשנינויים שבין מ'ס'

נדרים שבת ורמב"ם רפ"ז שם. וראה לקו"ש חכ"ג ע'

82 ואילך.

(54) שמור" פ"ב, ד.

(55) ראה אוה"ת שם ע' ס.

(56) ראה שו"ע אדה"ז מהדי"ב סי' ד' בסופו.

(57) שנקרא ערל — סוכה נב, א. וראה חדא"ג

סוטה שם.

(58) ראה כ"ק אדמור" נ"ע תו"א סיפ תרומה.

און דערפון קומט אויך דער חילוק בענינים: מצד רבי יוסי — ווי מלכות קומט אראפ אין ב"ע — הערט זיך אן די מעלה אין השפעה ומלוכה על עמ;

משא"כ רבי יהודה ברבי אלעאי — שם הוי' בגלוי, ווי מלכות שטייט אין אצילות — מצד די דרגא הערן זיך אן ביידע ענינים ומעלות: פון איין זייט איז מלכות פארבונדן און מיוחד מיט די ספירות שלמעלה ממנה<sup>70</sup>, לאידך איז זי א שרש ומקור אויף התהוות העולמות, אראפקומען אויך אין גבראים נפרדים.

[בסגנון אחר: ס'איז דא דער ביטול אין ספירת המלכות, ועד"ז במלך למטה וואס ער דארף זיין בתכלית הביטול, "כיון שכרע שוב אינו זוקף"<sup>71</sup>, און לאידך — די התנשאות פון מלך אויפן עמ].

און דעריבער בריינגט ארויס רבי יהודה ברבי אלעאי ביידע מעלות: סיי די שלימות עצמו, דער יחוד און דביקות מיט אלקות, העכער פון האבן צו טאן מיט'ן זולת, "הראשון לקומה"; און אויך די שלימות אין השפעה והתנשאות אויף א זולת, "השני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו".

(משיחת ש"פ שמות תשל"ז)

ההשפעה על הזולת — „לגדולה שמינהו פרעה על ביתו“<sup>64</sup>.

דער ביאור אין דעם בפנימיות הענינים:

דער חילוק צווישן רבי יהודה (ברבי אילעאי) און רבי יוסי<sup>65</sup> איז — ביידע איז ענינים ומדריגתם ספירת המלכות: (רבי) יוסי איז בגימטריא אלקים<sup>66</sup>, וואס שם אלקים גייט אויף מלכות, און (רבי) יהודה איז מלשון הודאה וביטול וואס דאס איז ענינה פון ספירת המלכות<sup>67</sup>.

איז אבער דא א חילוק צווישן זיי: רבי יוסי איז ווי ספירת המלכות איז יורדת אין ב"ע, און רבי יהודה איז ווי ספירת המלכות איז נאך אין אצילות. [וואס דער חילוק איז אויך מרומז אין זייערע נעמען: רבי יוסי איז בגימטריא אלקים, דאס הייסט: (א) ס'איז נאך שם אלקים, און ניט שם הוי'. (ב) און אין דעם גופא — ניט ווי „אלקים“ שטייט בגילוי, נאך ווי עס שטייט אין א „גימטריא“ (בהעלם והסתרה)<sup>68</sup>. משא"כ יהודה, וואס אין דעם ווארט שטייען די אותיות פון שם הוי' און בגילוי<sup>69</sup>].

וההשפעה להזולת (וראה רמב"ם הלכות יסוה"ת פ"ט ה"ב. ולהעיר מפ"ז ה"ז הנביא אפשר שתהי' כו'), י"ל דבענין הנבואה ישנם ב' הענינים, שלימות דמציאותו הוא, דביקות לאלקות (ראה רמב"ם שם רפ"ז ובפ' חלק שם), שלימות דגילוי אל הזולת. ולהעיר דבשמיר פ"א, כ איתא דעת ר"י דזתרא אותו כי טוב הוא" — „הגון לנביאות“. משא"כ בסוטה שם הוא דעת רבי נחמיה, וראה פ"י מהרז"ו ופ"ת שם.

64) „בית פרעה דא הוא סימניך לעילא, ביתא דאתפרעו ואתגליין מני' כל נהורין וכל בוצינין כל מה דהוה סתים מתמן אתגלי' (וחי'א רי, א).

65) ראה המשך וככה תרל"ז ספ"פ. לקו"ש ח"ד ע' 1106 ובהערה 18. ח"ה ע' 211 הערה 43.

66) זח"ג רכג, א. פרש"י סנהדרין נו, רע"א.

67) ראה תריא ויגש מד, א. ויחי מו, א. ובכ"מ.

68) ראה שער היחוד והאמונה פ"א, פ"ז (פד, ב).

69) ראה סוטה יוד, ב.

70) וי"ל שלכן כתב רש"י גם „ברבי אלעאי“, שהוא מלשון העלאה (תורת לוי' ע' קצד) להדגיש ענין העלאה ועלי' המלכות (ושייכותה לספירות שלמעלה ממנה).

ועפמ"ש בתורת לוי' שם, דר' אלעאי הוא בחי' בינה — יומתק ביותר, כי „מה שאמר (בהרש"ה) להעיל בפנים) וכלא הוה, רומז על בינה כו' והוא הב' בחי' דפירוש ר' יוסי ור' חייא (לקוטי לוי' צ לזחר הגל).

71) ברכות לד, ב. וראה דרמ"ז מצות מיני מלך.

## שמות ז

וואס איר זייט פריי פון שעבוד מצרים  
און איר קענט אליין לערנען תורה און  
לערנען תורה אויך מיט אידן — וואס  
דארפט איר זיך (אויך) אריינמישן אין  
(כללות/דיקן) סדר החיים און מעשים  
פון די אנדערע אידן, אז זיי זאלן זיך ניט  
פירן לויטן ציווי וסדר המדינה, ס'איז  
גענוג אייך וואס איר לערנט מיט זיי פון  
צייט צו צייט תורה!

ב. עס שטייט אין זהר"א אז חכמת  
מצרים איז געווען „יותר מכל העולם“,  
און דערצו — איז פרעה אליין געווען א  
חכם גדול<sup>10</sup>. די טענה פון פרעה איז גע-  
ווען א טענה וואס האט אן ארט אין שכל  
העולם:

ע"פ טבע האבן אידן זיך ניט געקענט  
באפרייען פון גלות מצרים, כמאמר  
רז"ל<sup>11</sup>, אז „לא ה' עבד יכול לברוח  
ממצרים“; נאכמער, דאס איז געווען  
מתאים מיט דעם סדר ההנהגה מלמע-  
לה, ווייל דעם אויבערשטנס'ס גזירה פון  
גלות מצרים איז געווען אויף „ארבע  
מאות שנה“<sup>12</sup>.

און דאס האט פרעה געטענה'ט: וואס  
גייט איר משנה זיין טבע און דעם אוי-  
בערשטנס'ס דרכים<sup>13</sup>? „לכו לסבלותיכם“  
— גייט לערנען (די שיעורי) תורה, און  
לאזט אידן פירן זיך ווי עס פאדערט זיך  
מצד דעם סדר הנהגת העולם.

זאגט מען אויף דעם, אז הגם עס איז

א. אין פסוק<sup>1</sup> „ויאמר אליהם מלך  
מצרים למה משה ואהרן תפריעו את  
העם ממעשיו לכו לסבלותיכם“ זיינען  
חז"ל<sup>2</sup> מדייק: וויבאלד ער איז מוסיף  
„לכו לסבלותיכם“ און עס שטייט  
„לסבלותיכם“<sup>3</sup> — צו אייער (משה  
ואהרן'ס) אייגענער ארבעט, ניט צו  
„מעשיו“, און ניט „סבלותם“ (פון פסוק  
גלייך נאכדעם) ניט צו דער עבודת פרך  
פון אלע אידן — איז מוכח אז זיי זיינען  
געווען פריי פון דעם, אז „שבטו של לוי  
פנוי ה' מעבודת פרך“.

דער רמב"ן איז מבאר, אז ס'איז  
„מנהג בכל עם להיות להם חכמים מורי  
תורתם“, און דערפאר האט פרעה אויס-  
געטיילט דעם שבט לוי און זיי באפרייט  
פון דעם שעבוד, ווייל זיי זיינען די  
„חכמיהם וזקניהם“ פון אידן; און דאס  
האט פרעה געמיינט מיט „לכו לסבלו-  
תיכם — לישראל“<sup>6</sup>, צו דער ארבעט פון  
לערנען און זיין „מורי תורתם“ צו  
אידן<sup>8</sup>.

דאס הייסט, אז פרעה האט גע-  
טענה'ט צו משה ואהרן: ס'איז גענוג

(1) פרשתנו ה, ד.

(2) שמור פיה, טו. פרשי עה"פ. וראה תנחומא  
ו'ארא ו'.

(3) ראה רא"ם ומשכיל לדוד לפרשי כאו.

(4) עה"פ. ועד"ז בבחי' עה"פ.

(5) ראה גם חזקוני עה"פ.

(6) ברמב"ן ובחיי הובאה תיבה זו („לישראל“)  
משמור הנ"ל, ובשמור לפנינו ליתא. ולהעיר  
שבמבין גריס בשמור עוד פירוש שליתא בשמור  
לפנינו.

(7) ראה חזקוני שם: רק בתורה ה' כל עסקיהם.

(8) אבל בפרש"י: לכו למלאכתכם שיש לכם  
לעשות בבית. וראה רמב"ן כאו. וע"פ המבואר בפנים  
(שקאי על עבודת שבט לוי) יומתק יותר הלשון  
„לסבלותיכם“. ולהעיר מראב"ע עה"פ.

(9) ח"א קבה, סע"א. ולהעיר ממ"א ה, י  
ובמפרשים שם.

(10) ראה זח"ב נב, ב.

(11) מכילתא יתרו ית, יא. פרשי שם, ט.

(12) לך טו, יג.

(13) ע"ד טענת טורנוסרופוס הרשע „אלקכם  
אוהב עניים כו" (ב"ב י, רע"א).